

DOI 10.26565/2225-7756-2025-79-10

УДК: 159.922:316.624-053.6

М.С. ТЮГАНОВА (Тюганова Марія Сергіївна)

*аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ
асистент кафедри психології**Державний університет економіки і технологій**вул. Медична, 16, м. Кривий Ріг, Україна**E-mail: tinhanova@kneu.dp.ua**https://orcid.org/0009-0007-5016-1688***ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ**

У статті досліджено копінг-стратегії підлітків з ознаками девіантної поведінки. Мета – визначити найпоширеніші стратегії та їхній зв'язок із різними формами девіантності, а також виявити вікові відмінності у їх використанні. Війна рф проти України суттєво вплинула на психологічний стан підлітків, підвищивши рівень стресу та адаптаційні потреби. Підлітковий вік є кризовим періодом формування ідентичності та соціальної адаптації, тому вивчення копіngu є особливо актуальним. Дослідження проведено на вибірці з 132 підлітків віком 12–17 років. Схильність до девіантної поведінки оцінювали за тестом А. Орел, а копінг – за опитувальником Р. Лазаруса. Виявлено вікові відмінності: у групі 16–17 років зростає рівень агресії, адиктивної та саморуйнівної поведінки та знижується вольовий контроль. Кореляційний аналіз за Пірсоном засвідчив наявність слабких, помірних, виражених і сильних статистично значущих зв'язків між неадаптивними копінг-стратегіями (втеча-уникнення, дистанціювання, конфронтаційний копінг) і схильністю до ризикованої поведінки. Натомість адаптивні стратегії (самоконтроль, планування, пошук підтримки) мали помірні та виражені негативні кореляції з показниками девіантності, що підтверджує їх захисну роль. Отримані результати свідчать, що копінг-стратегії можуть виступати як чинником ризику, так і ресурсом психологічного захисту, впливаючи на поведінкові прояви підлітків. Це обґрунтовує необхідність впровадження в закладах освіти психологічних програм розвитку адаптивних копінг-умінь і профілактики дезадаптивної поведінки.

Ключові слова: *копінг-стратегії, девіантна поведінка, підлітки, стресові ситуації, емоційно-орієнтовані стратегії.*

Постановка проблеми. Протягом останніх трьох років на психологічний стан підлітків суттєво вплинула агресивна війна рф проти України, що призвела до різних змін у повсякденному житті, навчальному процесі та соціальних відносинах. Ці обставини зумовили необхідність численних досліджень, спрямованих на вивчення виникнення стресу та особливостей використання копінг-стратегій серед різних категорій населення, зокрема підлітків. (Карамушка & Снігур, 2024; Chudzicka- Czupala, A., et al., 2023).

Підлітковий вік є кризовим періодом, коли відбувається вирішення вікових завдань, зокрема пошук ідентичності, встановлення самостійності та соціальної адаптації. Сучасний підліток має доступ до широкого спектра ресурсів у сферах інформації, комунікації, освіти та дозвілля. Водночас зростаючий рівень соціальних очікувань, транзитивність суспільства, необхідність критичного аналізу інформації, швидкі зміни на ринку праці та неможливість повного наслідування батьківських моделей самовизначення підвищують рівень стресу. До цього додаються важливі життєві події, такі як закінчення школи, вибір професії, перше працевлаштування, що значною мірою визначають майбутню життєву траєкторію (Мілорадова & Тюганова, 2024).

Аналіз літератури показує, що копінг-стратегії досліджуються у зв'язку з різними аспектами людської життєдіяльності: у представників різних вікових груп, осіб із різним сімейним статусом, людей із різними видами захворювань, віруючих і атеїстів, а також у професійних спільнотах. Такий інтерес обумовлений

тим, що копінг-стратегії відіграють ключову роль у подоланні стресу, адаптації, ефективності поведінки та забезпеченні психологічного благополуччя. У сучасних умовах, коли життєві виклики стають дедалі складнішими, дослідження механізмів подолання труднощів набуває особливого значення. Термін «копінг» вперше використав Л. Мюрфі, визначаючи його як прагнення людини вирішити певну проблему. Копінг-стратегії розглядаються як специфічні способи поведінки, спрямовані на подолання труднощів і підтримку психологічного благополуччя. У своїх дослідженнях К. Карвер, Р. Лазарус, А. Лібіна, С. Фолкман і С. Хобфолл виділяють три основні групи копінг-стратегій: проблемно-орієнтовані – спрямовані на активне розв'язання проблеми шляхом її аналізу, пошуку альтернативних рішень і конкретних дій; емоційно-орієнтовані – спрямовані на регуляцію емоційного стану, часто включають уникнення проблеми, переосмислення чи використання соціальної підтримки; уникаючі – включають ухилення від проблеми через ігнорування, переключення уваги або деструктивні форми поведінки (Г'янківська, 2019).

Копінг-стратегії відіграють важливу роль у житті особистості, оскільки вони визначають рівень адаптації до навколишнього середовища, ефективність подолання стресу, а також сприяють психологічному здоров'ю та загальному благополуччю. Особливо важливим є дослідження копінг-стратегій підлітків із девіантною поведінкою, оскільки ця група нерідко стикається з підвищеним рівнем стресу, проблемами соціальної

Як цитувати: Тюганова, М.С. (2025). Особливості проявів копінг-стратегій підлітків з девіантною поведінкою. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 79, 71-76. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-10>

In cites: Tiuhanova M. (2025). Features of coping strategies of adolescents with deviant behavior. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, 79, 71-76. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-10> (in Ukrainian)

© Тюганова, М.С., 2025, CC BY 4.0 license

взаємодії та труднощами у вирішенні життєвих завдань (Карамушка & Снігур, 2020).

Копінг-стратегії впливають на компоненти психологічного здоров'я підлітків по-різному: а) копінг-стратегія «орієнтація на вирішення завдання» має найсильніший позитивний вплив на психологічне здоров'я підлітків, оскільки сприяє розвитку всіх його компонентів: когнітивно-емоційного, особистісно-рефлексивного та операційно-функціонального; б) копінг-стратегія «соціальне відволікання» також позитивно впливає на психологічне здоров'я, але в меншій мірі, підвищуючи вираженість лише особистісно-рефлексивного та операційно-функціонального («контроль могутніми іншими») компонентів; в) копінг-стратегія «спрямованість на емоції» чинить негативний вплив на особистісно-рефлексивний компонент психологічного здоров'я та сприяє зростанню використання локусу контролю здоров'я типу «контроль випадку», що означає нерегулярне, епізодичне дотримання здорового способу життя, переважно в критичних ситуаціях.; г) копінг-стратегії «уникнення» та «відволікання» сприяють підвищенню рівня особистісно-рефлексивного та операційно-функціонального компонентів («контроль могутніми іншими» і «контроль випадку»), що може мати як адаптивні, так і дезадаптивні наслідки залежно від контексту їх застосування (Карамушка & Снігур, 2024).

Невміння підлітків ефективно застосовувати адаптивні копінг-стратегії призводить до деструктивних змін особистості, порушень соціальної взаємодії та зростання ризикованої поведінки, що ускладнює інтеграцію в суспільство. Несформованість таких стратегій негативно впливає на адаптаційні можливості, сприяє дезадаптації та зниженню життєстійкості.

Дослідження показують, що підлітки використовують різні способи для зменшення емоційного напруження. Позитивним чинником є здатність переосмислювати ситуацію та знаходити в ній ресурси, негативним – тенденція недооцінювати проблему, що перешкоджає її вирішенню. Поширеною є стратегія дистанціювання, яка передбачає раціоналізацію, переклочення уваги, зміну перспективи, використання гумору чи спілкування. Стратегія планування полягає в аналізі ситуації, пошуку варіантів

виходу та розробці конкретного плану дій, що сприяє конструктивному подоланню труднощів.

Водночас надмірна раціональність, низька емоційність та недостатня спонтанність можуть ускладнювати прийняття рішень. Оптимальне подолання труднощів потребує балансу між логічним аналізом і емоційним сприйняттям ситуації (Бідюк & Скуб, 2018).

Вибірка. Дослідження проводилося серед 132 підлітків віком від 12 до 17 років, вибірка включала 13 осіб віком 12 років, 18 осіб – 13 років, 31 особу – 14 років, 16 осіб – 15 років, 26 особи – 16 років та 28 осіб віком 17 років. Опитування здійснювалося за допомогою Google Forms із отриманням інформованої згоди досліджуваних на участь та обробку отриманих результатів.

Методики. У дослідженні використано комплекс психодіагностичних методик для вивчення копінг-стратегій і схильності до девіантної поведінки підлітків. Схильності оцінювали за тестом А. Орел (Гошовський & Гошовська, 2022), який охоплює показники соціальної бажаності, схильності до порушення норм, адиктивної, саморуйнівної, агресивної та делінквентної поведінки, а також рівень вольового контролю. Копінг-поведінку досліджували за опитувальником Р. Лазаруса (Lazarus, 2000), що охоплює вісім типів стратегій, від неадаптивних до адаптивних. Статистична обробка проводилася в Jamovi із застосуванням описової статистики та кореляційного аналізу, що дозволило виявити взаємозв'язки між копінгом і девіантністю.

Результати емпіричного дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на вибірці, яка налічувала 132 підлітки віком від 12 до 17 років. Серед них 31 особа належала до вікової категорії 12-13 років, 47 осіб – до категорії 14-15 років, та 54 особи – до категорії 16-17 років. Метою дослідження було виявити вікові особливості прояву схильності до різних форм девіантної поведінки та домінуючих копінг-стратегій, а також встановити взаємозв'язки між цими показниками.

Для визначення схильності до різних форм девіантної поведінки було використано методіку А. Орла «Визначення схильності до девіантної поведінки». У таблиці 1 наведено середні значення (M) та стандартні відхилення (SD) за основними шкалами у різних вікових групах.

Таблиця 1. Результати за методикою «Визначення схильності до девіантної поведінки» (А. Орел) / Results according to the method "Determining the tendency to deviant behavior" (A. Orel)

Шкала/ Scale	12–13 р. (M±SD)	14–15 р. (M±SD)	16–17 р. (M±SD)
Соціально-бажані відповіді/ Socially desirable responses	13,2±1	14±0,9	11,1±1,1
Подолання норм і правил/ Overcoming norms and rules	7,4±0,8	7,6±0,8	9,2±1,3
Адиктивна поведінка/ Addictive behavior	5,6±0,7	6±0,7	7,7±1,2
Саморуйнівна поведінка (суїцид)/ Self-destructive behavior (suicide)	4,1±1	4,8±0,6	7,2±1,9
Агресія та насильство/ Aggression and violence	7,5±0,8	8,5±0,7	10,8±1,4
Вольовий контроль емоцій/ Volitional control of emotions	11,5±1,2	11,3±0,8	9±1
Делінквентна поведінка/ Delinquent behavior	5±0,8	5,9±0,8	7,8±0,8

Як видно з таблиці 1, у старшій віковій групі (16–17 років) фіксується зростання показників за більшістю девіантних тенденцій – зокрема, агресії та насильства, подолання норм і правил, адиктивної та делінквентної поведінки. Також спостерігається зниження вольового контролю емоційних реакцій. Це свідчить про

підвищення ризику девіантної поведінки в пізньому підлітковому віці.

Для дослідження способів подолання стресових ситуацій було використано опитувальник «Копінг-стратегії» Р. Лазаруса. Отримані середні значення за віковими групами подано у таблиці 2.

Таблиця 2. Усереднені результати за опитувальником «Копінг-стратегії» (Р. Лазаруса) / Averaged results from the “Coping Strategies” questionnaire (R. Lazarus)

Копінг-стратегія/ Coping strategy	12–13 р.	14–15 р.	16–17 р.
Конфронтаційний копінг/ Confrontational coping	7,3	7,8	9,2
Дистанціювання/ Distancing	7,6	7,5	8,5
Самоконтроль/ Self-control	10,9	10,8	10,7
Пошук соціальної підтримки/ Seeking social support	11,4	11,6	10,9
Прийняття відповідальності/ Accepting responsibility	9,2	9,4	10
Втеча-уникнення/ Escape-avoidance	7,5	7,5	8,3
Планування вирішення проблем/ Planning for problem solving	10,8	10,9	11,2
Позитивна переоцінка/ Positive reappraisal	11,4	11,7	12,4

З таблиці видно, що з віком зростає використання активних копінг-стратегій, таких як конфронтаційний копінг, планування вирішення проблем і позитивна переоцінка, що може свідчити про розвиток більш зрілих механізмів подолання стресу. Водночас у старшому віці знижується орієнтація на пошук соціальної підтримки, що може вказувати на більшу автономність або зниження довіри до соціального оточення.

Для глибокого розуміння взаємозв'язків між індивідуальними способами подолання стресових ситуацій та схильністю до різних форм девіантної поведінки проведено кореляційний аналіз за методом Пірсона (табл. 3). Отримані результати продемонстрували наявність статистично значущих зв'язків різної спрямованості та сили між більшістю копінг-стратегій і показниками девіантності.

Таблиця 3. Коефіцієнти кореляції Пірсона між копінг-стратегіями та показниками девіантної поведінки / Pearson correlation coefficients between coping strategies and indicators of deviant behavior

	Подолання норм/ Overcoming norms	Агресія/ Aggression	Адиктивна поведінка/ Addictive behavior	Саморуйнівна/ Self-destructive	Деліквентна/ Delinquent
Конфронтаційний копінг/ Confrontational coping	0.119	0.214*	0.618**	0.750***	0.668***
Дистанціювання/ Distancing	-0.250**	-0.200*	0.384***	0.712***	0.352***
Самоконтроль/ Self-control	0.571***	0.413***	-0.021	-0.239**	0.183*
Пошук соціальної підтримки/ Seeking social support	0.555***	0.458***	-0.097	-0.591***	-0.017
Прийняття відповідальності/ Accepting responsibility	0.153	0.206*	0.546***	0.437***	0.479***
Втеча-уникнення/ Escape-avoidance	-0.265**	-0.236**	0.370***	0.679***	0.325***
Планування вирішення проблем/ Planning for problem solving	-0.479***	-0.427***	0.373***	0.756***	0.220*
Позитивна переоцінка/ Positive reappraisal	-0.464***	-0.366***	0.304***	0.756***	0.251**

Примітка: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Конфронтаційний копінг продемонстрував слабкий позитивний зв'язок з агресією ($r = 0,214$; $p < 0,05$), виражений зв'язок з адиктивною поведінкою ($r = 0,618$; $p < 0,01$) та деліквентною поведінкою ($r = 0,668$; $p < 0,001$), сильний зв'язок із саморуйнівною поведінкою ($r = 0,750$; $p < 0,001$). Це свідчить про те, що орієнтація на відкрите протистояння проблемам у підлітковому віці часто поєднується з імпульсивністю та підвищеною схильністю до девіантних дій, що може відображати недостатній розвиток конструктивного самоконтролю.

Дистанціювання виявило слабкі негативні зв'язки з подоланням норм ($r = -0,250$; $p < 0,01$) та агресією ($r = -0,200$; $p < 0,05$), помірні позитивні зв'язки з адиктивною ($r = 0,384$; $p < 0,001$) та деліквентною поведінкою ($r = 0,352$; $p < 0,001$) і сильний позитивний зв'язок із саморуйнівною поведінкою ($r = 0,712$; $p < 0,001$). Такий профіль вказує на суперечливу роль цієї стратегії: з одного боку, вона знижує відкриту агресивність, з іншого

– може сприяти розвитку пасивно-деструктивних форм девіанції через уникання без реального вирішення проблем.

Самоконтроль виявив виражений позитивний зв'язок із подоланням норм ($r = 0,571$; $p < 0,001$), помірний позитивний зв'язок з агресією ($r = 0,413$; $p < 0,001$) та слабкий позитивний зв'язок із деліквентною поведінкою ($r = 0,183$; $p < 0,05$), а також слабкий негативний зв'язок із саморуйнівною поведінкою ($r = -0,239$; $p < 0,01$). Це може свідчити про те, що високий рівень самоконтролю у частини підлітків поєднується з протестними тенденціями та нормативними викликами, водночас виконуючи захисну функцію щодо аутоагресивних форм поведінки.

Пошук соціальної підтримки продемонстрував виражені позитивні зв'язки з подоланням норм ($r = 0,555$; $p < 0,001$) та агресією ($r = 0,458$; $p < 0,001$) і виражений негативний зв'язок із саморуйнівною

поведінкою ($r = -0,591$; $p < 0,001$). Це відображає амбівалентний характер соціальних контактів підлітків з девіантними тенденціями: з одного боку, вони активно шукають підтримку, з іншого – така підтримка може надходити з девіантного середовища, що пояснює її зв'язок з агресивністю.

Втеча-уникнення, подібно до дистанціювання, має слабкі негативні зв'язки з подоланням норм ($r = -0,265$; $p < 0,01$) та агресією ($r = -0,236$; $p < 0,01$), помірний позитивний зв'язок з адиктивною поведінкою ($r = 0,370$; $p < 0,001$) та деліквентною поведінкою ($r = 0,325$; $p < 0,001$), виражений позитивний зв'язок із саморуйнівною поведінкою ($r = 0,679$; $p < 0,001$). Це вказує на те, що унікальні копінг-стратегії можуть бути чинником ризику розвитку пасивних і непродуктивних форм девіацій.

Планування вирішення проблем і позитивна переоцінка, попри їх адаптивний потенціал, демонструють помірні негативні зв'язки з подоланням норм ($r = -0,479$; $p < 0,001$) та агресією ($r = -0,427$; $p < 0,001$), але водночас помірні позитивні зв'язки з адиктивною поведінкою ($r = 0,373$; $p < 0,001$) та сильний позитивний зв'язок із саморуйнівною поведінкою ($r = 0,756$; $p < 0,001$). Подібні результати спостерігаються і для позитивної переоцінки. Це може бути пов'язано з тим, що в підлітків з високими показниками девіантності ці стратегії не виконують захисної ролі, а радше виступають способом раціоналізації або психологічного виправдання девіантної поведінки.

У цілому, отримані результати демонструють складну систему взаємозв'язків між копінг-стратегіями та девіантною поведінкою підлітків. Деякі стратегії, які зазвичай вважаються адаптивними, у певних випадках поєднуються з високим рівнем ризикованої поведінки. Це підкреслює важливість диференційованого аналізу копіngu з урахуванням соціального контексту та внутрішніх психологічних механізмів підлітків.

Висновки. У ході дослідження проведено кореляційний аналіз взаємозв'язку між копінг-стратегіями та схильністю підлітків до девіантної поведінки. Використання коефіцієнта Пірсона дозволило виявити статистично значущі зв'язки різної сили, що підтверджує важливу роль копіngu у формуванні девіантних тенденцій.

Неадаптивні стратегії, а саме уникнення, дистанціювання, самозвинувачення, втеча у фантазії, продемонстрували слабкі, помірні, виражені та сильні позитивні кореляції з агресивною, адиктивною, саморуйнівною та деліквентною поведінкою. Це свідчить про підвищену вразливість підлітків до ризикованих форм поведінки за умов емоційно неефективного реагування на труднощі. Натомість адаптивні стратегії, такі як планування, самоконтроль, пошук підтримки, мали переважно помірні та виражені негативні зв'язки з показниками девіантності, що вказує на їх захисну функцію – сприяння соціальній адаптації та зниженню ризику порушення норм.

Отримані результати підкреслюють, що характер копіngu є важливим чинником ризику або захисту. Це обґрунтовує необхідність психологічних програм у закладах освіти, спрямованих на розвиток адаптивних стратегій і профілактику дезадаптивної поведінки, особливо серед підлітків групи ризику.

Список використаних джерел

- Бідюк І. А., Скуб М. Особливості копінг-стратегій у підлітків з різним типом психологічних захисних механізмів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*, 2018. Том 2. №2. 20–25. <https://pj-journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/523>
- Бідюк І. А., Скуб М. Г. Особливості копінг-стратегій у підлітків з різним типом психологічних захисних механізмів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*, 2016. №4. С. 167–173.
- Бондар М. Психологічні особливості прояву копінг-стратегій поведінки залежно від рівня життєстійкості підлітків. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2022. 1(54). С. 5–11. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.1.1>
- Вороніна М. О. Особливості копінг-поведінки в стресових ситуаціях юнаків та дівчат підлітків. *Актуальні напрями практичної психології і психотерапії*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, студентів та аспірантів (м. Харків, 16 груд. 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 39 - 42.
- Гошовський Я. О., Гошовська Д. Т. Психологія девіантної особистості : навч.-метод. посіб. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2022. 105 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21261>
- Карамушка Л. М., Снігур Ю.С. Психологія вибору копінг-стратегій керівниками освітніх організацій : монографія. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с. <https://inpsy.academia.edu/LiudmylaKaramushka>
- Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. *Актуальні проблеми психології*, 2020. 1(55). С. 23–30. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720973/1/Karamushka_Snigur.pdf
- Мілорадова Н. Е., Тюганова М. С. Соціальні чинники вибору копінг-стратегій підлітками з девіантною поведінкою. *Габітус*, 2024. Вип.67. С. 70–75. <http://habitus.od.ua/journals/2024/67-2024/10.pdf>
- Прянківська А. В. Копінг-стратегії поведінки поліцейського. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*, 2019. 184–186. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/57.pdf
- Субашкевич І. Р., Бордіян Я. І. Копінг-стратегії подолання стресу серед учнівської молоді. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2023. №1. С. 91–97. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.15>
- Chudzicka-Czupala, A., et al. Associations between coping strategies and psychological distress among people living in Ukraine, Poland, and Taiwan during the initial stage of the 2022 War in Ukraine. *European Journal of Psychotraumatology*, 2023. Vol. 14 (1). <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2163129>.
- Chukhrova M., Shchukina E., Lavrinenko O., Efremova E., Makarikhina I. Relationship between Vitality and Characteristics of Coping Strategies in Deviant Adolescents. *Journal of Ecobumanism*, 2024. Vol. 3(7). P. 1446–1453. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i7.4306>
- Dvoryanchikov N., Bovina I., Delibalt V., Dozortseva E. Deviant online behavior in adolescent and youth circles: In search of a risk assessment model. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 2020. Vol.8(2). P. 105–119. <https://doi.org/10.5937/ijcrsee2002105d>

- Lazarus R. S. Toward Better Research on Stress and Coping. *American Psychologist*, 2000. Vol. 55. P. 665–673
- Markova S., Nikitskaya E. Coping strategies of adolescents with deviant behaviour. *International Journal of Adolescence and Youth*, 2017. Vol. 22(1). 36–46. <https://doi.org/10.1080/02673843.2013.868363>
- Minullina A., Pyrkova K. Coping-Strategies of Adolescents' Behaviour Prone to Deviant Behaviour. *SHS Web of Conferences*, 2018. Vol. 50. 01111. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185001111>
- Mirzagayeva R. M. Digital age and deviant behavior of adolescents. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2024. Vol. 4. 334–337. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-36>
- Pascual A., Conejero S., Etxebarri I. Coping strategies and emotion regulation in adolescents: *Adequacy and gender differences*. *Ansiedad y Estrés*, 2016. Vol. 22(1). P. 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.anyes.2016.04.002>
- Ponomareva E. Y., Beresnev A. A., Rudakova O. A. Prevention of adolescents' deviant behaviour. *SHS Web of Conferences*, 2021. Vol. 113. 00002. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202111300002>
- Prokofieva O., Smirnov B., Prokofieva O. The features of coping strategies in adolescence. *Psychological journal*, 2021. Vol. 7. (1), P.82–98. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1.7>
- Tremolada M., Bonichini S., Taverna L. Coping Strategies and Perceived Support in Adolescents and Young Adults: Predictive Model of Self-Reported Cognitive and Mood Problems. *Psychology*, 2016. №7. 1858–1871. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2016.714171>
- Usova O. V., Usov V. V., Kostina N. B., Duran T. V. Deviant behaviour of adolescents as a manifestation of individual anomie: Social and gender aspects of the problem. *The Education and science journal*, 2021. Vol. 23. №5. P.164–192. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2021-5-164-192>

M. TIUHANOVA (Mariia Tiuhanova)

PhD student

Kharkiv National University of Internal Affairs

Assistant at the Department of psychology

State University of Economics and Technology

16 Medychna St., Kryvyi Rib, Ukraine

E-mail: tiuhanova@kneu.dp.ua

<https://orcid.org/0009-0007-5016-1688>

FEATURES OF COPING STRATEGIES OF ADOLESCENTS WITH DEVIANT BEHAVIOR

The article examines the coping strategies of adolescents with signs of deviant behavior. The aim is to identify the most common strategies and their relationship with various forms of deviance, as well as to identify age differences in their use. The war of the Russian Federation against Ukraine significantly affected the psychological state of adolescents, increasing the level of stress and adaptation needs. Adolescence is a crisis period of identity formation and social adaptation, so the study of coping is particularly relevant. The study was conducted on a sample of 132 adolescents aged 12–17. The tendency to deviant behavior was assessed using the A. Orel test, and coping was assessed using the R. Lazarus questionnaire. Age differences were identified: in the 16–17-year-old group, the level of aggression, addictive and self-destructive behavior increases, and volitional control decreases. Pearson correlation analysis showed the presence of weak, moderate, pronounced and strong statistically significant relationships between maladaptive coping strategies (escape-avoidance, distancing, confrontational coping) and the tendency to risky behavior. In contrast, adaptive strategies (self-control, planning, support seeking) had moderate and pronounced negative correlations with deviance indicators, which confirms their protective role. The results obtained indicate that coping strategies can act as both a risk factor and a resource of psychological protection, influencing the behavioral manifestations of adolescents. This justifies the need to implement psychological programs in educational institutions to develop adaptive coping skills and prevent maladaptive behavior.

Keywords: *coping strategies, deviant behavior, adolescents, stressful situations, emotionally oriented strategies.*

References

- Bidyuk, I. A., & Skub, M. (2018). Peculiarities of coping strategies in adolescents with different types of psychological defense mechanisms. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*, 20–25. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/523> [in Ukrainian]
- Bidyuk, I. A., & Skub, M. G. (2016). Peculiarities of coping strategies in adolescents with different types of psychological defense mechanisms. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*, 4, 167–173. [in Ukrainian]
- Bondar, M. (2022). Psychological features of the manifestation of coping strategies of behavior depending on the level of resilience of adolescents. *Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Psykhoholohiya*, 1(54), 5–11. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.1.1> [in Ukrainian]
- Voronina, M. O. (2020). Peculiarities of coping behavior in stressful situations of adolescent boys and girls. *Aktual'ni napryamy praktychnoyi psykhoholohiyi i psykhoterapiyi*, 39–42. [in Ukrainian]
- Goshovsky, Ya., & Goshovska, D. (2022). Psychology of deviant personality. PP Ivanyuk. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21261> [in Ukrainian]
- Karamushka, L. M., & Snigur, Yu. (2024). Psychology of choosing a coping strategy by heads of educational organizations. G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. <https://inpsy.academia.edu/LiudmylaKaramushka> [in Ukrainian]
- Karamushka, L. M., & Snigur, Yu. S. (2020). Coping strategies: essence, approaches to classification, significance for the psychological health of the individual and the organization. *Aktual'ni problemy psykhoholohiyi*, 1(55), 23–30. [in Ukrainian]
- Miloradova, N. E., & Tyuganova, M. S. (2024). Social Factors in the Choice of Coping Strategies by Adolescents with Deviant Behavior. *Habitus*, 67, 70–75. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720973/1/Karamushka_Snigur.pdf [in Ukrainian]
- Piyankivska, L. V. (2019). Coping Strategies of Police Behavior. *Psychological and Pedagogical Problems of Professional Education and Patriotic Education of Personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*, 184–186. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/57.pdf [in Ukrainian]
- Subashkevych, I. R., & Bordiyan, Ya. I. (2023). Coping Strategies for Overcoming Stress among Students. *Dniprovs'kyi naukovyy chasopys publichnoho upravlinnya, psykhoholohiyi, prava*, 1, 91–97. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.15> [in Ukrainian]

- Chudzicka- Czupala, A., et al. (2023 a). Associations between coping strategies and psychological distress among people living in Ukraine, Poland, and Taiwan during the initial stage of the 2022 War in Ukraine. *European Journal of Psychotraumatology*, 14(1).
- Chukhrova, M., Shchukina, E., Lavrinenko, O., Efremova, E., & Makarikhina, I. (2024). Relationship between Vitality and Characteristics of Coping Strategies in Deviant Adolescents. *Journal of Ecobumanism*, 3(7), 1446–1453. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i7.4306>
- Dvoryanchikov, N., Bovina, I., Delibalt, V., & Dozortseva, E. (2020). Deviant online behavior in adolescent and youth circles: In search of a risk assessment model. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 8(2), 105–119. <https://doi.org/10.5937/ijcrsee2002105d>
- Lazarus, R. S. (2000). Toward Better Research on Stress and Coping. *American Psychologist*, 55, 665–673
- Markova S.& Nikitskaya E. (2017). Coping strategies of adolescents with deviant behaviour, *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(1), 36-46. <https://doi.org/10.1080/02673843.2013.868363>
- Minullina, A., & Pyrkova, K. (2018). Coping-Strategies of Adolescents' Behaviour Prone to Deviant Behaviour. *SHS Web of Conferences*, 50, 01111. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185001111>
- Mirzagayeva, R. M. (2024). Digital age and deviant behavior of adolescents. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 4, 334–337. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-36>
- Pascual, A., Conejero, S., & Etxebarria, I. (2016). Coping strategies and emotion regulation in adolescents: Adequacy and gender differences. *Ansiedad y Estrés*, 22(1), 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.anyes.2016.04.002>
- Ponomareva, E. Y., Beresnev, A. A., & Rudakova, O. A. (2021). Prevention of adolescents' deviant behaviour. *SHS Web of Conferences*, 113, 00002. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202111300002>
- Prokofieva, O., Smirnov, B., Prokofieva, O. (2021). The features of coping strategies in adolescence. *Psychological journal*, 7(1), 82-98. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1.7>
- Tremolada, M., Bonichini, S., & Taverna, L. (2016). Coping Strategies and Perceived Support in Adolescents and Young Adults: Predictive Model of Self-Reported Cognitive and Mood Problems. *Psychology*, 7, 1858-1871. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2016.714171>
- Usova, O. V., Usov, V. V., Kostina, N. B., & Duran, T. V. (2021). Deviant behaviour of adolescents as a manifestation of individual anomie: Social and gender aspects of the problem. *The Education and science journal*, 23(5), 164–192. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2021-5-164-192>

Конфлікт інтересів: автори заявляють про відсутність професійного або інституційного конфлікту інтересів».

Conflict of Interest: The authors declare that there is no professional or institutional conflict of interest.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2025 (The article was received by the editors 11.10.2025)

Стаття рекомендована до друку 15.12.2025 (The article is recommended for printing 15.12.2025)

Опублікована 30.12.2025 (Published 30.12.2025)
